

مروری بر قرآنی ترین استدلال وجوب حضرت حق

«صدیقین» محکم‌ترین برهان خداشناسی در قرآن

نظم، حدوث، علیت و… از راه مخلوقات بر وجود خداوند استدلال می‌کنند). در حقیقت این استدلال بر این ابتناء است که خداوند بر تر و آشکار تر از آن است که چیزی از مخلوقات و مصنوعاتش دلالت‌کننده بر او و آشکارکننده او باشد، بلکه او هستی‌بخش و خارج‌کننده اشیا از قوهٔ به فعل (و به تعبیر اشرافی از ظلمت عدم به نور وجود) است. پس او مقدم بر هر چیزی در وجود بوده و او برهان بر ذات خود و هر چیزی است. مروری بر مبادی قرآنی –روایی و ادله فلسفی این برهان قرآنی در ساه قرآن، خالی از لطف نیست.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

برهان صدیقین از جمله براهین قرآنی اثبات خداوند است. بررسی آیات قرآن نشان می‌دهد یکی از مسیرهایی که خداوند خود را برای مؤمنان استدلال کرده است، تکیه بر وجود خود بی‌واسطه است. خداوند موجودیت خود در هستی را بسیار واضح‌تر از آن می‌داند که نیاز باشد مخلوقاتش بر او دلالت کنند (افی الله شک فاطر السموات والارض). لذا حکما و فلاسفه از مجموع آیات قرآنی، برهانی استخراج کردند که بی‌واسطه از ذات حق به وجود خود خداوند استدلال می‌شود (در حالی که سایر برهان‌ها مثل

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

یا در آیه شریفه «ن الله هو الحق» چنان چه مفسرین قرآن اشاره کرده‌اند، دارای ضمیر فعل و تعریف خبر باالف و لام (الحق) است که بدین معناست که او ثابت است از جمیع جهات و موجود است با هر تقدیر و فرضی و مقید به قید و شرطی نیست. پس وجودش ضروری و عدم او ممتنع است و موجودات امکانی بنابر تقدیر وجود، به سبب او موجودند. این تفسیر آیه، بر برهان صدیقین منطبق است.

آیه شریفه «الله نورالسموات والارض» در سوره نور نیز از جمله دیگر آیاتی است که در برهان موصوف بدان اشاره شده است. خاصه در قرات اشرافی از این

برهان که توسط شیخ سهروردی ارائه شده است. در اینجا مقصود از وصف خداوند به نور، دو خاصیت نور یعنی «ظاهر بالذاته» و «مظهر لغیره» است. اولاً وجود خدا آشکار است و ثانیاً دیگر وجودها با نور الهی آشکار می‌شود؛ به تعبیر دیگری شناخت و معرفت ما به سایر اشیا به واسطه معرفت ما به خداوند حاصل می‌شود.

■ **برهان صدیقین در روایات**

مبثتی بر این آیات قرآنی در برخی روایات و ادعیه نیز می‌توان در برهان صدیقین راه به صورت آشکارا مشاهده کرد. به عنوان نمونه در دعای صباح می‌خوانیم: «یا من دل علی ذاته بذاته» و در دعای ابوحمزه ثمالی نیز آمده است: «بک عرفتک و أنت دلتننی علیک.»

امام حسین (ع) در دعای مشهور عرفه به زیبایی هر چه تمام‌تر به شناخت خدا از طریق خود خدا اشاره می‌فرماید: «کیف یستدل علیک بما هُوَ فی وجود مُفترک لیکون لغیرک من الظهور ما لیس لک حتی یكون هو المُظْهر لک متی غُیبتَ حَتّی تحتاج الّی دلیل یَدُلّ علیک ومتی بُدِّدتَ حَتّی تکون الاعلیها السلام نازهی التی توصل الیک، عَمِیّتَ عین لا تراک علیها رقیباً وخبِرتَ ضَفَفَةُ عُیْدٍ لم تجعل له من حکم نصیباً» چگونه از چیزی که در وجودش به تو نیازمند است به تو استدلال شود؟ آیا برای غیر از تو ظهوری وجود دارد که برای تو نباشد تا آشکارکنندهٔ تو باشد؟

عدم اشاره مستقیم که نیازمند تشریح و تفصیل است؛ اجمالاً می‌توان به تقریر سه فیلسوف فوق‌الذکر از این برهان بسنده نمود.

■ **تقریر بوعلی سینا از برهان**

چنانچه اشاره شد در اصل ابن‌سینا به این برهان لقب صدیقین داده است و این نام را به واسطه اینکه قرآن بر این روش تکیه کرده، برگزیده است. از نظر ابن‌سینا این تنها برهانی است که در آن هیچ‌یک از افعال و مخلوقات خداوند، نظیر حرکت، حدوث و امکان واسطه در اثبات نیستند. تقریر ابوعلی سینا از برهان صدیقین در «شارات» وی به این صورت است: «موجود یا واجب است یا ممکن الوجود، اگر واجب‌الوجود است که مطلوب ما ثابت می‌شود و اگر ممکن‌الوجود است، وجود ممکن برای موجود شدن احتیاج به مرجع دارد. حال اگر مرجع ممکن باشد دوباره خود احتیاج به مرجع دیگری دارد و همین‌طور تا بی‌نهایت ادامه دارد. چون دور و تسلسل باطل است باید به مرجع برسیم

که دیگر ممکن نباشد، بلکه واجب‌الوجود است و این واجب‌الوجود، همان خداست.»

ابن‌سینا پس از تقریر این برهان برای اثبات وجود خدا، سپس به اقامه دلیل برای توحید و صفات حضرت حق بر پایه همین برهان می‌پردازد و می‌نویسد: «تأمل کن که چگونه در اثبات مبدأ اول و وحدانیت و یکتایی وی و پاک‌ی‌اش از عبج‌هابیان ما به تأمل چیز دیگر جز خود وجود نیاز نداشت؟ و چگونه بیان مادر این باب به ملاحظه مخلوق و فعل او محتاج نشد، و اگر چه آن هم بر وجود او، دلیل است؟ ولیکن این روش محکم‌تر و شریف‌تر است یعنی ملاحظه کردن حال هستی از آن روی که هستی است، بر وجود واجب تعالی گواهی می‌دهد چنان‌که هستی او بر سایر هستی‌ها که بعد از او قرار گرفته‌اند، گواهی می‌دهد.»

و این آیه که «به زودی نشانه‌های خودمان را در آفاق و نفس‌های آنها نشان خواهیم داد تا وجود حق بر آنها روشن گردد» در کتاب الهی به همین مطلب اشاره است. می‌گوییم این حکم، مخصوص جماعتی است و بعد از آن می‌فرماید: «یا بسرای اثبات خدا کافی نیست که او بر هر چیزی گواه است.» می‌گویم: این حکم صدیقین است که به او استشهاد می‌کنند نه از هستی سایر موجودات بر هستی او. بنابراین از تقریر ابن‌سینا برمی‌آید که او از تأمل در هستی، وجود خدا را اثبات می‌کند و در این راه از مخلوقات و افعال الهی برای وجود خدا مدد نگرفته است. می‌توان این تقریر را شناخت خدا از طریق خود خدا دانست.

■ **تقریر صدرایی از برهان**

صدرالمآله‌پسین بر این عقیده است که برهان ابن‌سینا، برهان صدیقین نیست، زیرا در برهان

تقریر صدرایی از برهان صدیقین، برهان صدیقین چهار گانه، برهان صدیقین از دیدگاه ملاصدرا چنین تقریر می‌شود:

مراتب وجود به استثنای عالی‌ترین مرتبه که دارای کمال نامتناهی و بی‌نیازی و استقلال مطلق می‌باشد، عین ربط و وابستگی است، و اگر آن مرتبه اعلی تحقق نمی‌داشت، سایر مراتب هم تحقق نمی‌یافت زیرا لازمه فرض تحقق سایر مراتب بدون تحقق «عالی‌ترین مرتبه وجود» این است که مراتب مزبور مستقل و بی‌نیاز از آن باشد در حالی که حیثیت وجودی آنها عین ربط و فقر و نیامندی است.

به عبارت دیگر اگر همه مراتب مادون که همه وابسته و عین ربطند به یک وجود مستقل و غنی منتهی نشوند لازم می‌آید که آن مراتب مادون نیز متحقق نشود، ولی چون وجودات وابسته وجود دارند باید وجود مستقل نیز غنی وجود داشته باشد زیرا چگونه وجود ربط بدون مستقل تحقق پیدا می‌کند.

به اعتقاد صدرالمآله‌پسین، این تقریر از برهان صدیقین، با تکیه بر حقیقت وجود ضمن اثبات واجب‌الوجود، صفات کمالیه وی همچون استغنا را نیز ثابت می‌کند. ضمن آن که در این

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

اندیشه

یکشنبه ۵ خرداد ۱۳۹۸ | ۲۰ رمضان ۱۴۴۰ |

واقعیاتی در خارج وجود دارند و از هر یک از این واقعیات دو مفهوم در ذهن خود انتزاع می‌کنیم که یکی وجود است و دیگری ماهیت، در فلسفه صدرایی (برخلاف فلسفه اشرافی) واقعیت خارجی مصداق و مابه‌ازای «وجود» یا است و «ماهیت» امر اعتباری که از حد وجود خارجی انتزاع می‌شود.

مقدمه دوم «بساطات وجود» است. به عبارتی وجود، حقیقت بسیطی است که نه جزء دارد و نه جزء چیزی است، چراکه اصلاً چیزی غیر از وجود نداریم. سوم مسئله «تشکیک وجود» است که به اعتقاد صدرالمآله‌پسین وجودهای خارجی چه قوی و چه ضعیف، چه علت و چه معلول همه مراتب یک حقیقت هستند و ما به الاختلاف و ما به الاشتراک از یک جنس است که به آن تشکیک وجود می‌گویند.

مقدمه نهایی اصل معروف «نیاز معلول به علت» است که ملاصدرا در تعمیم آن به موضوع اصالت وجود، علت و ملاک نیاز معلول به علت را ربطی بودن وجود آن نسبت به علت و به عبارت دیگر «ضعف مرتبه وجود آن» می‌داند. به عبارتی تا کم‌ترین ضعیفی در موجودی، وجود داشته باشد بالضروره معلول و نیازمند به موجود عالی‌تری خواهد بود و هیچ‌گونه استقلالی از آن نخواهد داشت.

بر اساس این مقدمات چهار گانه، برهان صدیقین از دیدگاه ملاصدرا چنین تقریر می‌شود:

مراتب وجود به استثنای عالی‌ترین مرتبه که دارای کمال نامتناهی و بی‌نیازی و استقلال مطلق می‌باشد، عین ربط و وابستگی است، و اگر آن مرتبه اعلی تحقق نمی‌داشت، سایر مراتب هم تحقق نمی‌یافت زیرا لازمه فرض تحقق سایر مراتب بدون تحقق «عالی‌ترین مرتبه وجود» این است که مراتب مزبور مستقل و بی‌نیاز از آن باشد در حالی که حیثیت وجودی آنها عین ربط و فقر و نیامندی است.

به عبارت دیگر اگر همه مراتب مادون که همه وابسته و عین ربطند به یک وجود مستقل و غنی منتهی نشوند لازم می‌آید که آن مراتب مادون نیز متحقق نشود، ولی چون وجودات وابسته وجود دارند باید وجود مستقل نیز غنی وجود داشته باشد زیرا چگونه وجود ربط بدون مستقل تحقق پیدا می‌کند.

به اعتقاد صدرالمآله‌پسین، این تقریر از برهان صدیقین، با تکیه بر حقیقت وجود ضمن اثبات واجب‌الوجود، صفات کمالیه وی همچون استغنا را نیز ثابت می‌کند. ضمن آن که در این

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد.

^[1] در این تصویر، یک دست با انگشتر طلایی، یک کلمه از قرآن را در یک نسخه خطی کهن را نشان می‌دهد